

TALABALARNING PSIXOLOGIK RIVOJLANISHINI TA'MINLASHNING PEDAGOGIK SHARTLARI

Tashpo'latov Daniyori Odilovich

Namangan davlat universiteti

San'at va sport fakulteti tyutori

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23386444>

Annotatsiya. Tezisdan oliy ta'limda talabalarning psixologik rivojlanishiga xizmat qiluvchi pedagogik shartlar nazariy manbalar asosida tahlil qilingan. O'zini anglash, o'quv faoliyatini boshqarish va ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning ahamiyati yoritilib, ularni ta'lim jarayonida rivojlantirish bo'yicha amaliy tavsiyalar taklif etilgan.

Kalit so'zlar: talaba, psixologik rivojlanish, o'zini boshqarish, motivatsiya, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, ta'lim muhiti.

Аннотация. В тезисе на основе теоретических источников рассмотрены педагогические условия психологического развития студентов. Раскрыта роль самопознания, саморегуляции учебной деятельности и социальной поддержки. Предложены практические рекомендации по развитию этих качеств в образовательном процессе.

Ключевые слова: студент, психологическое развитие, саморегуляция, мотивация, социальная поддержка, образовательная среда.

Abstract. This paper examines pedagogical conditions for students' psychological development through a theoretical analysis of scholarly literature. It discusses self-awareness, self-regulated learning and social support, and proposes practical ways to support these aspects of development in higher education.

Keywords: student, psychological development, self-regulation, motivation, social support, learning environment.

Oliy ta'limda talabaning psixologik rivojlanishi uning o'z imkoniyatlarini anglashida, o'quv faoliyatini mustaqil tashkil etishida va boshqalar bilan mas'uliyatli munosabat o'rnatishida namoyon bo'ladi. Universitet muhiti bu jarayonga kundalik topshiriqlar, baholash tartibi va o'qituvchi bilan muloqot orqali ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli psixologik rivojlanishni qo'llab-quvvatlash dars jarayoni va talabalarning kundalik hayoti bilan bog'langan holda tashkil etilishi lozim.

Mazkur tezisning maqsadi talabalarning psixologik rivojlanishiga xizmat qiluvchi pedagogik shartlarni nazariy jihatdan asoslash va ularni oliy ta'lim amaliyotida qo'llash yo'llarini belgilashdan iborat. Tahlilda psixologik farovonlik, shaxsning asosiy psixologik ehtiyojlari, o'quv faoliyatini mustaqil boshqarish va ijtimoiy mansublik haqidagi ilmiy manbalar qiyoslandi. Ushbu yondashuvlarning ta'lim jarayoniga tatbiq etilishi asosida amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

C. D. Ryff psixologik farovonlikni o'zini qabul qilish, boshqalar bilan ijobiy munosabatlar, mustaqillik, hayotiy vaziyatlarni boshqara olish, hayot maqsadi va shaxsiy o'sish bilan izohlaydi [1]. Ushbu yondashuv talabaning rivojlanishini baholashda uning o'ziga munosabati va kelajak rejalari ham e'tiborga olinishini talab qiladi. O'z kuchli tomonlarini bilish hamda qiyinchiliklarini tan olish talabaning shaxsiy rivojlanish yo'nalishini belgilash uchun asos bo'lishi mumkin.

R. M. Ryan va E. L. Deci nazariyasida mustaqil tanlov, o'zini qobiliyatli his etish va boshqalar bilan yaqin munosabatga ehtiyoj shaxs rivojlanishining muhim shartlari sifatida qaraladi [2]. Bundan kelib chiqib, o'qituvchi topshiriqning maqsadini tushuntirishi, uni bajarish usulini tanlash imkonini berishi va erishilgan siljishga aniq fikr bildirishi maqsadga muvofiq. Masalan, talaba mavzuni taqdimot yoki tahliliy matn shaklida yoritishni tanlashi mumkin. Bunda baholash mezonlari oldindan ma'lum bo'lishi va ikkala shaklda ham bir xil o'quv natijasi baholanishi kerak.

Talabaning o'quv faoliyatini boshqarishi rejalashtirish, bajarish jarayonini kuzatish va natijani tahlil qilish bilan bog'liq. B. J. Zimmerman bu jarayonni o'zaro bog'langan davriy bosqichlar orqali tushuntiradi [3]. Ushbu yondashuvga tayangan holda, mashg'ulot avvalida aniq maqsad belgilash, ish davomida tushunilmagan jihatlarni qayd etish va yakunda foydalanilgan usulni baholashni tavsiya etish mumkin. Talaba qaysi harakat samara berganini tushuntira olsa, keyingi vazifaga tayyorgarlik rejasini ham asosliroq tuzadi.

Hissiy holatni anglashga qaratilgan mashg'ulotlarni ham o'quv faoliyati bilan bog'lash tavsiya etiladi. Masalan, taqdimot oldidan talaba o'zini bezovta qilayotgan vaziyatni aniqlab, tayyorgarlik rejasida qaysi qadamni bajara olishini belgilashi mumkin. Keyingi suhbatda u tayyorgarlikning qaysi jihati yordam berganini muhokama qiladi. Bunda talabani shaxsiy kechinmalarini guruh oldida oshkor etishga majburlamaslik va yordam so'rash imkoniyatini tushuntirish muhim.

Ijtimoiy muhit ham alohida e'tibor talab qiladi. G. M. Walton va hammualliflarning tadqiqotida talabalarning universitet jamoasiga mansublik hissini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan qisqa dastur ayrim guruhlarda birinchi o'quv yilini to'liq o'quv yuklamasi bilan yakunlash ko'rsatkichini yaxshilagan. Natija ta'lim muassasasida ushbu guruhlar uchun jamoaga qo'shilish imkoniyatlari mavjudligiga bog'liq bo'lgan [4]. Bu dalil asosida, moslashuv bo'yicha suhbatlarni tengdoshlar bilan hamkorlik, ochiq muloqot va yordam olishning aniq imkoniyatlari bilan birlashtirish tavsiya etiladi.

Mazkur qarashlar asosida talabalarning psixologik rivojlanishini kundalik o'quv faoliyati orqali qo'llab-quvvatlash taklif etiladi. Dars yakunida qisqa yozma tahlil o'tkazilib, talabadan nimani o'rgangani, qayerda qiynalgani va keyingi safar nimani o'zgartirishini bayon qilish so'ralishi mumkin. O'qituvchining javobi talaba bajargan ishning aniq jihatlariga qaratilishi lozim. Masalan, “fikring noaniq” degan umumiy baho o'rniga, xulosani dalil bilan bog'lash yoki asosiy tushunchani izohlash bo'yicha ko'rsatma berish foydaliroq yondashuv sifatida tavsiya etiladi.

Guruhli topshiriqlarda vazifalarni navbat bilan taqsimlash, har bir ishtirokchining fikrini tinglash va kelishmovchilikni muhokama qilish qoidalarini oldindan belgilash maqsadga muvofiq. Og'zaki chiqishga qiynalayotgan talaba avval fikrini yozma tayyorlab, keyin kichik guruhda bayon qilishi mumkin. Bunday moslashtirishda o'quv maqsadi saqlanadi, ishtirok etish usuli esa talabani tayyorgarligiga mos tanlanadi. Tyutor bilan individual suhbatlar orqali o'quvdagi qiyinchiliklar aniqlanib, zaruratga ko'ra universitet psixologi bilan maslahatlashish imkoniyati yaratiladi.

Taklif etilgan ishlar muntazam baholash bilan birga olib borilishi kerak. Semestr boshida va yakunida talabalarning o'quv maqsadlarini belgilashi, topshiriqlarni rejalashtirishi, yordam so'rashi va guruhdagi munosabatlarga bergan bahosi o'rganilishi mumkin. So'rov natijalarini talabalar yozgan tahlillar va o'quv faoliyati haqidagi kuzatuvlar bilan solishtirish tavsiya etiladi. Shaxsiy ma'lumotlar maxfiy saqlanishi, psixologik holat haqidagi javoblar fan bo'yicha bahoga ta'sir qilmasligi lozim. Samaradorlikni asoslash uchun dastlabki va yakuniy o'lchovlar bilan birga taqqoslash guruhi mavjud bo'lgan tadqiqot zarur.

Talabalarning psixologik rivojlanishini ta'minlash uchun mustaqil tanlovni qo'llab-quvvatlovchi topshiriqlar, o'zini boshqarish ko'nikmalarini mashq qilish va hamkorlikka asoslangan ta'lim muhiti uyg'unlashtirilishi lozim. Ushbu shartlarni dars mazmuni, baholash amaliyoti va tyutorlik faoliyatiga izchil kiritish taklif etiladi. Ularning mahalliy oliy ta'lim sharoitidagi samarasi talabalarning individual ehtiyojlari hamda ta'lim yo'nalishini hisobga olgan holda empirik tekshirilishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ryff C. D. Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being // Journal of Personality and Social Psychology. – 1989. – Vol. 57, No. 6. – P. 1069–1081. – DOI: 10.1037/0022-3514.57.6.1069.
2. Ryan R. M., Deci E. L. Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being // American Psychologist. – 2000. – Vol. 55, No. 1. – P. 68–78. – DOI: 10.1037/0003-066X.55.1.68.
3. Zimmerman B. J. Becoming a self-regulated learner: An overview // Theory Into Practice. – 2002. – Vol. 41, No. 2. – P. 64–70. – DOI: 10.1207/s15430421tip4102_2.
4. Walton G. M., Murphy M. C., Logel C. et al. Where and with whom does a brief social-belonging intervention promote progress in college? // Science. – 2023. – Vol. 380, No. 6644. – P. 499–505. – DOI: 10.1126/science.ade4420.